

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЕМОЦІЙНО-ВОЛЬОВОЇ КУЛЬТУРИ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ОФІЦЕРІВ ВНУТРІШНІХ ВІЙСЬК МВС УКРАЇНИ

У статті показані особливості формування емоційно-вольової культури у процесі професійної підготовки офіцерів внутрішніх військ МВС України, здатності протистояти різноманітним впливам під час виконання бойових і службових завдань.

Ключові слова: емоційно-вольова культура, професійна підготовка, офіцери внутрішніх військ, бойові та службові завдання.

В статье показаны особенности формирования эмоционально-волевой культуры в процессе профессиональной подготовки офицеров внутренних войск МВД, способности противостоять различным влияниям во время выполнения боевых и служебных задач.

Ключевые слова: эмоционально-волевая культура, профессиональная подготовка, офицеры внутренних войск, боевые и служебные задачи.

The peculiarities of formation the emotional and volitional culture of military officers are show in the process of professional training and the ability to resist different influences during urgent and official tasks execution is determined in the article.

Key words: emotional and volitional culture, professional training, military officers, urgent and official tasks.

Постановка проблеми. Служба в підрозділах внутрішніх військ МВС України є напруженим і відповідальним видом професійної діяльності, що висуває жорсткі вимоги до особистості й діяльності кожного військовослужбовця. Перш за все це стосується офіцерського складу. Від його дій залежить не тільки успіх виконання службово-бойових завдань, а й морально-психологічний стан, життя і здоров'я підлеглих. Професіоналізація майбутніх фахівців правоохоронних органів починається, здебільшого, в системі відомчої освіти МВС України. Однак питання професійної підготовки

курсантів вищих навчальних закладів системи МВС до дій у складних і екстремальних ситуаціях потребують додаткового вивчення.

Залучення особового складу внутрішніх військ до оперативно-профілактичних відпрацювань регіонів, виконання службових обов'язків щодо забезпечення охорони важливих державних об'єктів військово-промислового комплексу, атомних електростанцій, дипломатичних установ, конвоювання засуджених, участь у ліквідації епідемій і катастроф пов'язано зі значним негативним впливом на свідомість, психіку, моральний і фізичний стан офіцера.

Умови виконання професійних завдань істотно впливають на здатність справлятися з періодичним, іноді досить тривалим та інтенсивним впливом (або очікуванням впливу) екстремальних професійних, соціальних, особистісних чинників, що супроводжується негативними емоціями, перенапругою фізичних і психічних ресурсів, деструкцією діяльності.

Як зазначав відомий фахівець у галузі військової психології Ш. Штапдесе, «... лише $\frac{1}{4}$ частина попередньо відібраних бійців виявилась активною у бойовій обстановці» [12].

З огляду на те, що сьогодні у навчальних закладах системи МВС зростає вимоги до всіх сторін професійної підготовки курсантів, особливу увагу слід приділити питанню виховання емоційно-вольової культури

Аналіз актуальних досліджень. Теоретико-методологічні основи формування волі і вольових якостей розглядалися у дослідженнях М. Варія, А. Пуні, Л. Рувінського, В. Селіванова, О. Степанова, Е. Ільїна. Загальним закономірностям і значенню формування волі у військовослужбовців при подоланні труднощів військової діяльності присвячено роботи Г. Лукова, А. Маклакова, А. Шраменко.

Професійну стійкість пілотів, космонавтів, спортсменів, операторів, учителів досліджували Г. Береговий, Л. Борисова, І. Дімура, К. Дурай-Новакова, З. Каргієва, Е. Ковальчук, Ф. Космолинський, З. Курлянд, О. Леонов, О. Мороз, К. Осетров та ін.

На взаємодію вольових і емоційних процесів вказували психологи І. Бех, Л. Рубінштейн, В. Селиванов, А. Щербаков та ін.

Психологічні дослідження М. Боришевського, А. Валантинаса, А. Валлона, А. Ковальова, С. Рубінштейна, Т. Шингарова, П. Якобсона та інших свідчать про те, що етичні знання стануть частиною загальної системи етичних поглядів особистості і переростуть в її етичні переконання, коли вони знайдуть відображення в її емоційно-почуттєвій сфері.

Мета статті полягає у визначенні особливостей формування емоційно-вольової культури офіцерів внутрішніх військ МВС України у процесі професійної підготовки, виховання здатності протистояти різноманітним психологічним впливам під час виконання бойових і службових завдань, вміння діяти в екстремальних ситуаціях.

Виклад основного матеріалу. Одним із важливих завдань професійної підготовки курсантів є формування емоційно-вольової культури. Емоційно-вольова культура – це фундаментальна сутнісна характеристика особистості, яка визначає певний рівень її розвитку, здатність останньої до оволодіння власною поведінкою, адекватно проявляти власні емоції й реагувати на емоції інших, управляти емоційним станом і емоційними реакціями на зовнішні і внутрішні дії, до самоутворення, саморегуляції, самоорганізації свого життя й діяльності, самообмеження деяких безпосередніх прагнень і потреб, самоконтролю і виявленню вольових якостей.

Зміст емоційно-вольової культури ми розглядаємо через інтегроване розуміння емоційно-почуттєвих і вольових проявів особистості, які мають індивідуальну своєрідність, постійно змінюються й поповнюються.

Емоційно-вольова культура особистості курсанта – майбутнього офіцера внутрішніх військ МВС України формується протягом тривалого часу, починаючи з навчально-виховного процесу в навчальному закладі.

Деякі завдання формування емоційно-вольової культури розв'язуються у процесі практичного використання зброї і техніки в умовах, максимально наближених до бойових. Під час практичних занять із професійної підготовки

метою є не лише навчання майбутніх офіцерів внутрішніх військ МВС України практичних дій, набуття вмінь і навичок, а також загартування особистісних якостей, що впливають на здатність приймати рішення, розвивати мовленнєву активність, здатність охоплювати під розумовим наглядом весь комплекс проблем, що відображають динаміку бою, його перспективи і всебічне забезпечення. З набуттям досвіду діяти в екстремальних ситуаціях, наближених до бойових за своєю відповідальністю, напруженістю, дефіцитом часу, зменшується кількість помилок, зростає впевненість і чіткість дій.

Важливим показником емоційно-вольового розвитку є виявлення вольових якостей як властивостей особистості.

«В кожному вольовому прояві особистості людини, - як пише А.Ц. Пуні, - містяться інтелектуальні (гностичні) компоненти, бо воля – діяльна сторона розуму; емоційні (мотиваційні), бо воля – діяльна сторона моральних почуттів; операційні компоненти (вміння), бо прояви волі пов'язані з подоланням подолань перешкод різноманітної ступені важкості».

Як зазначає М.Й. Боришевський, емоційний компонент несе в собі домінуюче психологічне навантаження, оскільки саме в ньому виражається ставлення особи до етичних норм і вимог і визначає його як „своєрідне внутрішнє мірило моральної сприйнятливості особи ” [10].

Б.Ф. Ломов відзначає, що проблема стійкості до перешкод передбачає «вивчення гностичних (швидкість, точність сприйняття, швидкість узагальнення, здатність до екстраполяції тощо) та емоційних якостей людини» [7].

В.П. Іванов визначає емоційно-вольову стійкість армійського офіцера як здатність долати труднощі й нестачі служби без негативних емоцій, як здатність контролювати свої емоції навіть в екстремальних ситуаціях [6].

Відомо, що люди по-різному реагують на небезпеку: одні зазнають труднощів, що зменшуються у процесі тренувань, інші, навпаки, відчувають незвичайний приплив сил.

Здатність протистояти реальній й уявній небезпеці, долати вольовими зусиллями негативні почуття й стани називають емоційно-вольовою стійкістю. Вона дозволяє людині управляти своїми почуттями, зберігати спокій, робити доцільні вчинки у критичних обставинах.

Формування в офіцерів внутрішніх військ МВС України спокою, стійкості, уміння долати страх, здатності протистояти небезпеці, не знизивши при цьому ефективності виконання професійних завдань, безпосередньо залежить від рівня сформованості емоційно-вольової культури [4].

Досліджуючи професійну поведінку людини в екстремальних ситуаціях, Ц.П. Короленко вважав, що зміни психічного рівня адаптації до екстремальних умов залежать від фрустрації. Поняття «фрустрація» вживається у двох значеннях: несприятливі обставини, що гальмують або заважають досягненню мети, стани, що виникають внаслідок перешкоди або поразки. Причому можливими є як позитивні, так і негативні реакції на фрустрацію [5].

Підготовка до дій в екстремальних ситуаціях є інтегральним показником процесу професійної підготовки. Її структура охоплює ті ж підсистеми, що і система професійної підготовки загалом. Системоутворювальним чинником виступають вимоги професійної діяльності до процесу підготовки, що забезпечує формування навичок діяти в екстремальних ситуаціях.

Найважливішою основою професійної підготовки, що передає об'єктивну логіку організаційної побудови процесу тактико-спеціальної підготовки майбутніх фахівців правоохоронних органів України, є такі принципи, як: безперервність, регулярність, чергування навантажень і відпочинку, послідовність, розподіл матеріалу навчання, циклічність, динамічність і постійність (етапність), спеціалізованість, різноспрямованість, ритмічність і зворотний зв'язок.

Дослідженнями встановлено, що у процесі формування й розвитку професійної спрямованості особистості в окремих курсантів на початку навчання не виявлено деяких потреб до професіонального навчання і стійкого інтересу до майбутньої діяльності. Однак, при проходженні курсу професійної

підготовки у вищому військовому навчальному закладі у майбутніх офіцерів з'являються стійкіші, адекватні щодо діяльності, мотиви, інтерес до професії, потреба в діяльності, прагнення досягти високих результатів навчання, зацікавленість процесом отримання професійних знань і вмінь [11].

Професійна підготовка має складну структуру з високо розвинутими пізнавальними, емоційними і вольовими процесами. Пізнавальні процеси відображають важливі сторони і форми професійної діяльності. Емоційні процеси - посилення чи послаблення активності військовослужбовця. Вольові процеси пов'язані з використанням складних технічних дій, формуванням стану психічної готовності майбутніх офіцерів до виконання конкретних професійних завдань.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Процес формування емоційно-вольової культури можна представити як керовану систему, що входить до складу і функціонально пов'язана з професійною підготовкою, кінцевим результатом якої є професійна придатність.

Професійна придатність офіцера – результат тривалого процесу формування його особистості сім'ї, в колективі навчального закладу, а також на первинних посадах.

Для формування професійної придатності офіцерів внутрішніх військ МВС України необхідний цілий комплекс якостей особистості таких, як: стійка професійна спрямованість (мотив як вираження потреб, бажань і інтересів людини до своєї професії, що підтверджується постійним прагненням до самовдосконалення); глибокі загально теоретичні знання, навички і вміння; адекватний рівень розвитку психічних процесів, що забезпечують успішність професійного навчання і діяльності; емоційна стійкість (збереження здатності до високоефективної діяльності в умовах небезпеки, аварійних ситуаціях, дефіциту часу й інформації, впливу екстремальних факторів).

ЛІТЕРАТУРА

1. Андросюк В.Г. Деякі аспекти проблеми екстремальності у правоохоронній діяльності// Психологія правоохоронної діяльності// Юридична психологія та педагогіка. – 2007. - №2. – С. 165-173.
2. Барабанщиков А.В.. Военная педагогика и психология / А.В. Барабанщиков, В.П. Давыдов, Э.П. Утлик, Н.Ф. Федоренко; под. ред. А.В. Барабанщикова – М.: Воениздат, 1986. – 239 с.
3. Вдовюк В.И. Военно-педагогические качества офицера и пути их формирования / В.И. Вдовюк. – М. : ВПА, 1971. – 271 с.
4. Вопросы обучения и воспитания в военно-учебных заведениях. Под редакцией И. Н. Шкадова. – М: Воениздат, 1976.
5. Короленко Ц.П. Психофизиология человека в экстремальных условиях . – Д.: Наука, 1978. – 272 с.
6. Иванов В.П. Формирование личности офицера. – М.: Воениздат, 1986. – 160 с.
7. Ломов Б.Ф. Человек и техника. Очерки инженерной психологии. – 2-ое изд., испр. и до. – М.: Сов. радио, 1966. 464 с.
8. Нещадим М.І. Військова освіта України: історія теорія, методологія, практика: автореф. дис. на здобуття наук. ступення докт. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / М.І. Нещадим. – К.: 2004, - 56 с.
9. Пожидаєв А.О. Формування організаторських здібностей курсантів у позанавчальній діяльності вищого навчального закладу системи МВС України : дис. канд. пед. наук / А.О. Пожидаєв. – Х.: 2010. – 287 с.
10. Развитие нравственных убеждений школьников / Под ред. М.И. Боришевского. – К.: Рад. шк., 1986. – 181 с.8 ; 21
11. Ростунов А.Т. Формирование профессиональной пригодности. – Мн.: Выш. Шк., 1984. – 176 с.
12. Штапдессе Ш. Заметки о симпозиуме военных психологов стран НАТО// Современная буржуазная военная психология. – М.: 1964, - С. 79.

